

M A R I B O R S K I P O R T R E T I

Janez Švajncer

JOŽE KOŠAR
1908–1982

Jože Košar se je rodil 16. 3. 1908 v Stročji vasi pri Ljutomeru, umrl 31. 5. 1982 v Mariboru.

Po osnovni šoli v Ljutomeru in mariborski klasični gimnaziji je iz klasične filologije diplomiral na Filozofski fakulteti v Ljubljani, nato bil suplent in profesor na klasični gimnaziji v Mariboru. Po aprilski vojni 1941 je bil ujetnik v Nemčiji. Po vojni ravnatelj nižje gimnazije v Gornji Radgoni, klasične gimnazije v Mariboru, načelnik oddelka za visoko šolstvo v ministrstvu za prosveto LRS, diplomatsko-konzularni svetnik v ministrstvu za zunanje zadeve v Beogradu, načelnik oddelka za znanost in kulturo ministrstva za prosveto LRS, ravnatelj klasične gimnazije v Mariboru, ravnatelj 1. realne gimnazije v Mariboru, od 1960 do upokojitve glavni direktor in glavni urednik Založbe Obzorja Maribor.

PEDAGOG IN ORGANIZATOR

V sebi je združeval klasičnega filologa, pedagoga, kulturnega politika, založnika in prevajalca. Dr. Bruno Hartman v spominski študiji omenja, da je v mladih letih imel Jože Košar velikega vzornika – dr. Antona Dolarja, svojega profesorja klasičnih jezikov na mariborski gimnaziji.

Dolga leta je vodil šolske ustanove, najdlje mariborsko klasično gimnazijo – do njene ukinitve leta 1959. Bil je izvrsten gimnazijski ravnatelj; znal si je pridobiti dobre sodelavce (ta čut mu je bil v oporo tudi drugod), ki jih je spodbujal k ustvarjalnosti na pedagoškem in ožjem strokovnem področju. Delo na šoli je vodil s čvrsto organizacijo, ki jo je podpiral z vztrajanjem pri zavestni disciplini. Zavzemal se je za vsebinsko povezano vzgojnoizobraževalno delo z jasnim učnovzgojnim namenom, ki mora dijaku zagotoviti široko kulturno razgledanost. Že zelo zgodaj, kar od začetka petdesetih let, se je zavzemal za široko umetnostno vzgojo na naših srednjih šolah, še posebej za ustrezno filmsko vzgojo. Opozarjal je na pozitivne učinke kulturnih institucij na učnovzgojne procese na šolah. (O tem je pisal v Sodobni pedagogiki, Prosvetnem delavcu in Pedagoškem zborniku 1955.)

Takšna široka naravnost in organizacijske sposobnosti so ga potrdile za delikatne in odgovorne funkcije v slovenskem ministrstvu za prosveto in kulturo, enako tudi za kulturnopolitične funkcije v Mariboru. Tako je bil predsednik sveta za

prosveto in kulturo Okrajnega ljudskega odbora Maribor, član okrajnega odbora SZDL in član republiškega sveta za prosveto in kulturo.

Razmeroma mlad se je delovno vključil v Zgodovinsko društvo v Mariboru in objavil vrsto recenzij in poročil o knjižnih novostih. Kot večletni društveni predsednik si je zamislil številne akcije: proslave ob 400-letnici slovenske knjige, ustanovitev tehnološke zbirke v muzeju, okrepitev ljudskih knjižnic, izdajo vodnika po Mariboru, ustanovitev mariborskega Slavističnega društva in povezovanje dijaške mladine s kulturnimi institucijami. Nemajhna je bila njegova zasluga, da je bilo 1965 obnovljeno društveno glasilo Časopis za zgodovino in narodopisje in da je odtlej tudi brez težav izhajalo.

UREDNIK ZALOŽBE IN REVIE

Jože Košar je bil več let predsednik mariborske Zveze kulturnih delavcev in tedaj sta vznikli pobudi za ustanovitev revije Nova Obzorja (1948) in Založbe Obzorja (1950).

Najbolj se je njegova osebnost vtisnila v širšo slovensko družbeno zavest v povezavi z njegovim delom v mariborski Založbi Obzorja. Njej je posvetil trinajst zelo uspešnih delovnih let kot njen glavni direktor in glavni urednik. Z njo je bil v tesnejših odnosih že poprej, saj je bil predsednik njenega založniškega sveta in honorarni urednik. Ko je v založbi redno delal, jo je v nekaj letih povzdignil v eno osrednjih založniških hiš na Slovenskem.

Predvsem je izkazoval naklonjenost slovenskim pisateljem, zlasti še mladim, ki so šele začeli pisateljvati.

S spretno založniško politiko je prodor slovenske literature podpiral tudi gmotno. Pri tem je odprl vrata drznim razčlenjevalcem sodobne slovenske družbe (z zbirko Znamenja), esejistom (zbirka Razpotja), ekonomistom (zbirka EPOK). Uredil, utrdil ali razširil je knjižne zbirke Iz slovenske kulturne zakladnice, Iz antičnega sveta (kot klasični filolog jo je zasnoval iz globokega prepričanja, da moramo Slovenci živeti v nenehnem stiku z duhom antike), Domače in tuje gore, Kulturni in naravni spomeniki Slovenije, Veliki možje.

Presenetljivo se je J. Košarju posrečilo v kratkih letih pomakniti Založbo Obzorja v dinamičen založniški vrh z metodo pretehtanega izbora slovenskih leposlovnih del. Način te »založniške presnove« kaže na urednikovo izjemno pronicljivost in odlično presojo takratnih nacionalnih in drugih »situacij«. Ta založniška »operacija« bi spodletela, če je Jože Košar ne bi uresničeval: s čarom svoje osebnosti, z izjemno kulturo in vednostjo, ki se je širila tudi na druge umetniške zvrsti in mnogokrat presenetila z duhovitimi ocenami sodobnih družbenih in gospodarskih tokov.

Program založbe je bil premišljeno zastavljen in jo je uvrstil med spodbujevalce tvornosti domačih besednih ustvarjalcev. Prav v tem je bila njegova največja pomembnost in tudi novost, tako da je nastala možnost načrtnega spremljanja nastajajoče literature na vseh ravneh, ne glede na razločevanje med generacijami. To je pa že bil poseg v precej ustaljene norme, ki so dobivale prevladujoč položaj v nekaterih uredništvih, s težnjo po omejevanju kroga sodelujočih. Zategadelj se je Jože Košar z vso zavzetostjo zavzemal, da bi založba potrdila svojo obstojnost kot pobudnica za prikaz celotnega dogajanja na torišču literarnega vrenja.

Smotno založniško delo, ki ga ne usmerjajo samo ekonomski in lokalni interesi, temveč načrtni kulturni program in perspektivno prizadevanje za resnični

napredek slovenske književnosti, sodi med pomembne dejavnike družbenega življenja. Takšno založniško dejavnost karakterizira (zapis D. Mevlje, Večer, 16. 3. 1988), po mnenju Božidarja Borka in mnogih uglednih slovenskih pisateljev in zgodovinarjev, delo Založbe Obzorja pod vodstvom direktorja Jožeta Košarja.

Kazalo bi doumeti in dognati, kaj je bilo tisto, kar je privlačevalo avtorje, da so se prav radi povezali z založnikom in glavnim urednikom založbe. Dejstvo je, da so zlasti mladi videli v Košarju nekaj več kot samo urednika, ki bi jim lahko natisnil rokopis. Ob srečanju z njimi so spoznali, da se razlikuje od mnogih drugih, s katerimi so navezali stike, da je poln razumevanja in nesebičen z nasveti in dragocenimi napotki. Kar jim je povedal, je bilo prežeto z dobršno mero blagohotnosti in več kot primerno, da upoštevajo. Popeljal jih je v svet medsebojne spoštljivosti in ni bil niti malo podoben uredniku, kakršne so srečevali, ko so ponujali svoje rokopise. Hladnost in zadržanost sta bili le navidezni, v bistvu pa je v njem odsevala izredna toplina, prežeta z željo ponuditi pomoč.

Kot direktor Založbe Obzorja in njen glavni urednik si je Jože Košar prizadeval izvirni slovenski poeziji in prozi kar se da odpreti pota v javnost; v izdajanju prevodne literature kljub vsem komercialnim potrebam ni zanemarjal kvalitetnih in estetskih meril.

S široko, odmerjeno knjižno ponudbo se je Založba Obzorja pod njegovim vodstvom krepko utrdila na slovenskem knjižnem trgu, z dobrima desetinama enot pa se je poslovno raztegnila iz Slovenije čez Zagreb do Beograda.

V načrtovanju za nadaljnje delo (Večer, 4. 2. 1953) je zapisal: Kakor do sedaj, bo založba tudi poslej dajala prednost izvirni knjigi pred prevodom, ne da bi pri tem načelno zapostavljala kvaliteto tujo knjigo.

Pokazal je tenak sluh za sodobne tehnične posrednike zvoka, ko je založba ustanovila prvo slovensko tovarno gramofonskih plošč Helidon.

Kot dolgoletni urednik revije Nova Obzorja (predhodnica današnjih Dialogov) je umel pritegniti in združiti večje število pesnikov, prozaistov, esejistov in kritikov, izhajajočih povečini iz mariborskega okolja; pri tem je v enaki meri skrbel za sodelavce iz drugih predelov Slovenije.

S spodbudnim organizacijskim prizadevanjem in s tankim čutom za estetske in miselne vrednote je kljub vsem materialnim oviram ustvaril revijo, ki je dostojno predstavljala kulturno in umetniško življenje v severovzhodni Sloveniji.

Med njegovim urednikovanjem so se Nova Obzorja povzpela v vrh slovenskega revialnega tiska in pomenila tudi vrhunec prispevka Maribora v našo revialno tvornost. Tudi tukaj je upošteval predvsem objektivnost in v pravem pomenu besede opravljal mentorstvo s sodelavci. Kakor založbi, tako je tudi reviji postavil še zdaj veljavno osnovo, da ne more biti samo regionalna, marveč mora zajemati širše področje. Mnogi izmed takratnih sodelavcev-začetnikov so kasneje postali ugledni slovenski pisatelji.

Ko je prevzel uredništvo revije Nova Obzorja, je strnil svoj pogled v naslednjem: – Čeprav bo ostal v reviji slej ko prej poudarek na leposlovju in drugi kulturni tematiki, bo uredništvo posvečalo čimvečjo pozornost tudi drugim toriščem naše družbene dejavnosti. Tako bo revija poskušala registrirati pomembnejše kulturno in družbeno dogajanje pri nas doma, v naših ostalih republikah pa tudi v svetu; hkrati bo objavljala dobre prevode iz tujih literatur in gojila, kolikor bo šlo za iskreno razčiščevanje različnih gledišč, tudi polemiko.

Vseskozi se je zavzemal za lep materin jezik in za estetske vrednote posameznih del. V tem je videl ohranitev jezikovne in obstojne moči slovenskega naroda.

Jože Košar je tudi sam slovstveno deloval, predvsem kot prevajalec. Že 1934 je objavil prevod Karla Marxa Osemnajsti Brumaire Louisa Napoleona. Sledile so B. G. Niebuhra Bajke o Herakleju in drugih grških junakih (1953), Emila Lucke Španska inkvizicija (1953), Thomasa Moora Utopija (1958), Franza Mehringa Karl Marx (1974), Heinricha Gemkowa in sodelavcev Friderik Engels (1974), Platonova Država (1976, 1995), Platonovi Zakoni (1982), Paul Frischauer: Leonardo da Vinci (1978), Hans Habe: Prah v septembru (1978), Philipp Vandenberg: Nofretete (1980) in vrsto drugih leposlovnih del in knjig o starih kulturah, ki jih je največkrat objavljial pod psevdonimi. Prevedel je nad trideset del iz nemške in angleške književnosti ter klasičnih jezikov grščine in latinščine. Vsekakor sodi v elito slovenskih prevajalcev.

Ves čas svojega intenzivnega javnega delovanja se je Jože Košar rad zapiral v delovno sobo in prevajal. Bržda je vrhunec njegove prevajalske in filozofske moči mojstrski prevod Platonove Države, za kar je dobil Sovretovo nagrado. Veljko Korač je v spremni besedi omenil, da je Platon svoje misli izražal v pesniškem slogu, dialog pa mu je veljal za najlepšo in najprimernejšo obliko književnega izraza. Tudi Država je napisana v obliki dialoga in pomeni bleščečo ilustracijo, kako sta se v Platonu združila pesnik in mislec in s kakšno prizadevnostjo je skušal svojim delom vdihniti življenje in lepoto.

Ob pomembnem prevajalskem dosežku: Platonova »Država« v slovenščini je prevajalec Jože Košar v intervjuju (Večer, 29. 1. 1977) med drugim dejal: – S Platonom me je seznanil prof. dr. Anton Dolar. Njemu se imam zahvaliti, da me je navdušil tudi za njegovo »Državo«. Dobro se še spominjam, kako nam je (v klas. gimn. op. p. J. Šv.) razlagal »Politeio« in Platonovo misel, da bi morali biti na čelu države filozofi. Razen enega primera – nam je takrat govoril dr. Dolar – se v zgodovini ni pripetilo, da bi državi vladal filozof. Le Tomaž Masaryk je bil častna izjema. Poleg tega je treba Platonovo delo jemati kot dokument dobe in izraz takratne družbe. In če bi označevali Platona še dalje; bil je ne samo mislec, temveč tudi pesnik, umetnik. Njegova dela, večinoma pisana v dialogih – tako tudi »Država« – so imenitna prozna dela.

SOVRETOVA NAGRADA

Društvo književnih prevajalcev Slovenije je na svoji slovesnosti (12. 4. 1977) podelilo Sovretovo medzaložniško nagrado za najboljši prevod v slovenski jezik Jožetu Košarju za prevod Platonove Države (izšla pri Državni založbi Slovenije) in Jožetu Fistroviču za prevod romana Posnemovalci pisatelja V. S. Naipaula (izšel pri Pomurski založbi).

Utemeljitev posebne strokovne žirije:

Platonovo Državo lahko štejemo za eno najmočnejših filozofskih besedil, kar jih je ustvarila antika. Prevajalec Jože Košar je to enkratno mojstrovino, ki smo jo že dolgo pogrešali v repertoarju naših prevodov iz antične filozofije, prevedel v jasno, gladko tekočo, neizumetničeno slovenščino, ne da bi pri tem osiromašil miselno bogastvo izvirnika.

Delo je napisano v obliki dialoga – in ta dialog tudi v prevodu ni izgubil svoje notranje dinamike, tudi v slovenščini žubori v svoji živahni razgibanosti in pogovorni prožnosti. Besede razpravljalcev v dialogu se pogosto lomijo ob subtilnih logičnih

distinkcijah in terminoloških odtenkih, ki jim je skušal prevajalec z izostrenim poslušom, z iznajdljivo domiselnostjo in s čutom odgovornosti poiskati primeren slovenski ekvivalent.

Sama filozofska izvajanja kulminirajo v vrsti čudovitih vizionarskih podob, ki tudi v prevodu niso zatajile svojega poetičnega čara in večplastne pomenljivosti.

Košarjev prevod Države nadaljuje tisto žlahtno tradicijo slovenjenja Platonovih dialogov, ki ji je postavil temelje Anton Sovrè že na samem začetku svoje prevajalske poti; zato upravičeno zasluži nagrado, ki nosi Sovretovo ime.

SPOMIN

Na Košarjevi domačiji v Stročji vasi pri Ljutomeru 1986. leta odkrita spomin-ska plošča sporoča: – V tej hiši je doraščal Jože Košar, 1908–1982, prosvetni in kulturni delavec, prevajalec in urednik. Društvo slovenskih pisateljev, Slavistično društvo Slovenije, Založba Obzorja Maribor.

POVZETEK

Jože Košar (1908–1982) klasični filolog, pedagog, kulturni politik, založnik, prevajalec. Suplent, profesor, ravnatelj na klasični in I. realni gimnaziji v Mariboru, vmes uslužben na prosvetnem ministrstvu. Več let bil direktor in glavni urednik Založbe Obzorja. Zasnoval je zbirke: Ekonomsko komercialna knjižnica, Znamenja, Iz antičnega sveta. Poslovenil je nad 30 del, med drugimi iz grščine Platonova spisa Država (1976) in Zakoni (1982), iz latinščine Ciceronovo Največje dobro in največje zlo (1972, skupaj s F. Bradačem) in dela humanističnih piscev (T. Moore, Utopija, 1958; T. Campanella, Država sonca), iz nemščine in angleščine razna biografska in leposlovna dela (S. Zweig, P. S. Buck). Za prevajanje je dobil Sovretovo nagrado (1977). V letih 1957–64 je urejal revijo Nova Obzorja in razširil krog njenih sodelavcev; v njej je pisal o sodobni literaturi in proučevanju antike.

ZAPISI, OCENE, POROČILA

- Košar Jože: Založba Obzorja v Mariboru. (O njenem delu in načrtih.) Večer, 28., 3./4. II. 1953, str. 4
- Razgovor z novim urednikom Novih Obzorij. (Uredništvo mariborske revije prevzel Jože Košar.) Večer, 27./28. II. 1953, str. 2
- AS –: Brez visokoletečih načrtov. (Razgovor s predsednikom sveta za prosveto in kulturo pri OLO Maribor, J. Košarjem.) Večer, 10. 9. 1958., str. 5
- M. Š.: Knjižni sejem v Mariboru. (Razgovor s prof. Jožetom Košarjem, ravnateljem Založbe Obzorja Maribor.) Večer, 6. 5. 1961, str. 5
- Šrimpf F.: Jože Košar šestdesetletnik, Delo, 15. 3. 1968, str. 5
- V. V.: Jože Košar šestdesetletnik, Večer, 15. 3. 1968, str. 13
- F. Š.: Voščilo prof. Jožetu Košarju. Delo, 17. 3. 1968, str. 2
- F. Š. Priznanji Janku Glazerju in Jožetu Košarju. (Častni listini občine Maribor.) Delo, 17. 5. 1968, str. 2
- Snój Jože: Korenine kulture. (Jože Košar, vodja Založbe Obzorja v Mariboru.) Delo, 1. 4. 1972, str. 19

- Štrimpf Franc: Platonova »Država« v slovenščini. (Prevod prof. Jože Košar.) večer, 29. 1. 1977, str. 4
- Sovretova nagrajenca. (Jože Košar iz Maribora za prevod Platonove »Države«.) Delo, 13. 4. 1977, str. 7
- Sovretova nagrajenca. Dnevnik, 13. 4. 1977, str. 5
- Simončič Drago: Jože Košar 70-letnik, Delo, 15. 3. 1978, str. 7
- Štrimpf Franc: 70-letnica rojstva Jožeta Košarja. Večer, 16. 3. 1978, str. 4
- Švajncer Janez: Jože Košar 70-letnik. Dialogi 1978, št. 12, str. 705, 706.
- Emil Freljih: 70-letnica prof. Jožeta Košarja, Primorski dnevnik 1978, št. 102, str. 6
- Dr. Vladimir Bračić: Prof. Jože Košar – sedemdesetletnica. Naši razgledi 1978, št. 9, str. 264
- Bruno Hartman: Jože Košar 1908–1982, ČZN št. 1–2/1983, str. 6–8
- Forstnerič France: Jože Košar. (Nekrolog kulturnemu delavcu, prevajalcu in založniku iz Maribora.) Delo, 2. 6. 1982, str. 8
- Štrimpf Franc: Jože Košar. (Nekrolog o nekdanjem direktorju klasične gimnazije v Mariboru in direktorju Založbe Obzorja, prevajalcu in pedagogu.) Večer, 2. 6. 1982, str. 6
- Simončič Drago: Jože Košar. (Nekrolog zgodovinarju, publicistu in ravnatelju Obzorij iz Maribora.) Naši razgledi 25. 6. 1982, str. 357
- Šebjanič F.: V spomin Jožetu Košarju. (Nekrolog o mariborskem pedagogu, prevajalcu in publicistu.) Vestnik, 10. 6. 1982, str. 4
- F. Š.: Zadnji prevod prof. Jožeta Košarja. Večer, 20. 1. 1983, str. 4
- Spominska plošča Jožetu Košarju (v Stročji vasi). Večer, 28. 5. 1986, str. 6
- Forstnerič France: Mnogim mladim piscem je prvi utrl pot. (V Stročji vasi so odkrili spominsko ploščo pedagogu, prevajalcu in založniku Jožetu Košarju.) Delo, 2. 6. 1986, str. 2
- Rakuša Jože: Akademiki brez naslova. (Na domačiji v Stročji vasi so prof. Jožetu Košarju odkrili spominsko ploščo.) Večer, 2. 6. 1986, str. 1
- Loparnik Dušan: Spominska plošča Jožetu Košarju. Vestnik, 5. 6. 1986, str. 24
- Dolar Jaro: Široka in na strpnosti temelječa kultura. (Govor ob odkritju spominske plošče Jožetu Košarju na domačiji v Stročji vasi.) Večer, 7. 6. 1986, str. 26
- Kodrič Zdenko: Spomin na Jožeta Košarja. Večer, 10. 12. 1992, str. 2